

птенцями вони обогревали їх, в подальшому не-
 сколько днів не наблюдались і появились тільки
 при досягненні птенцями 7-8-денного візра-
 ста, но і тоді вели себе обережно, скрито
 переміщаючись високо в кронах дерев'яв, иноді
 тільки піддергивая хвостом і рідко "чекая". Кро-
 ме того, сама постановка лігатур у деяких
 птахів викликала подавлення стереотипа кормового
 поведіння, різко зменшуючи число прильотів с
 кормом. Особливо характерно це для трьох гнізд
 в ольховниках (№№ 243, 154, 186). Так, в гнізді
 № 243 (4 птенця), в якому проведено 34 сеанси
 (17 годин), отобрано всього 26 порцій корма, со-
 держащих 24 кормових об'єкта, причому в 13
 сеансах птахи взагалі не кормили птенців, а в
 19 - корм приносили по одному разу.

В другому гнізді (№ 154, ділянка ольховника
 № 2) за 12 сеансів (6 годин) батьки 2-3 птен-
 цям принесли 8 порцій (7 об'єктів). В перший
 день за 1,5 години птенців не кормили взагалі, в
 наступному - досить рідко.

Особливо сильне змінення кормового пове-
 діння при постановці лігатур відбувалося у
 дорослих птахів гнізда № 186 (ділянка ольхов-
 ника № 2). За перші 2 години (4 сеанси) чотирьох
 птенців в візрі 2-3 днів батьки не кор-
 мили ні разу. Самка, в основному, обогревала
 птенців, і, по-видимому, намагалася зняти ліга-
 туру, т. к. після 30 хвилин після їх постановки
 у одного птенця лігатура відсутствовала, причому
 він був мертв, с невеликою ранкою на шиї. Через

3 дні за 2 години (4 сеанси) три шестиденних
 птенця корма також не отримували. В подальшому
 відбір корма в цьому гнізді не проводився, птен-
 ці благополучно покинули його в початку серпня.
 Ці особливості поведінки проявились в основ-
 ному в кінці липня на заключительному етапі раз-
 множення виду.

В 4 гніздах з 19 виявлено надзвичайно
 сильна ступінь тривожності у гнізда одного
 з членів пари, виражена в інтенсивних де-
 монстраціях і нападенні на дослідника. В
 трьох випадках це були самці і в одному - самка.
 При відборі корму у птенців дорослі птахи
 підлітали набагато ближче звичайного, а зазначені
 особи "били" або по витягнутій руці, або по
 голові, причому самці з двох гнізд атакували
 на значительній відстані від гнізда при уходу
 (до 20 м), також иноді зачіпаючи голову. Самець
 з гнізда № 59 в ольховнику був навіть пойман
 руками в гілках куща бузины. Після кільцеван-
 ня і випуску він неспокійно держався
 більш обережно, згодом знову став атакувати,
 нанося удари по руці і голові.

*Росія (Russia),
 199034, г. Санкт-Петербург,
 Университетская наб. 1,
 Зоологический институт РАН,
 отделение орнитологии.
 А.П. Шаповал.*

ДО ФЕНОЛОГІЇ ОСІНЬОЇ МІГРАЦІЇ ПТАХІВ В ОКОЛИЦЯХ ЖИТОМИРА

В.К. Цищора

To the phenology of the autumn bird migration in environs of Zhitomir. - V.K. Tsitsyura. - Berkut. 4 (1-2). 1995. - It is presented phenological data collected by two naturalists from Zhitomir: R.I. Sobkievich (1884-1906) and V.I. Brukhovski (1951-1968).

Key words: Zhitomir region, migration, autumn, phenology.

За основу цього повідомлення взяті спостере-
 ження двох житомирських натуралістів - Р.Й.
 Собкевича у 1884-1906 рр. та В.І. Бруховського
 протягом 1951-1968 рр. Їх щоденники зберіга-
 ються в архіві Житомирського краєзнавчого му-
 зею.

Кілька слів про авторів спостережень, оскільки
 їх імена мало відомі широкому загалу. Рудольф
 Йосипович Собкевич народився в Житомирі у
 1837 р. Після закінчення Житомирської гімназії
 у 1857 р. поступив на медичний факультет Київського
 університету, але через хворобу не закінчив курсу
 та повернувся в Житомир. Р.Й. Собкевич був
 членом-кореспондентом Краківської Академії наук,
 а з часу заснування у Жи-

томирі Товариства дослідників Волині (1900 р.)
 - дійсним членом цього товариства та головою
 його природничої секції. Посаду цю він займав
 до кінця життя. Помер дослідник у 1911 р. По-
 чинаючи з 1884 р. Рудольф Йосипович веде щоденні
 метеорологічні та фенологічні спостереження.
 Бувши фактично метеорологом-любителем,
 він не пропустив жодного дня.

Всеволод Ілліч Бруховський народився також
 у Житомирі в 1890 р. Ще навчаючись у II Житомирській
 чоловічій гімназії, самотужки почав виготовляти
 опудала, привчившись до полювання. Більше 50
 років свого життя В.І. Бруховський віддав роботі
 в Житомирському краєзнавчому музеї. Створив у
 ньому велику таксидермічну

Строки осінньої міграції птахів в околицях Житомира
Terms of the autumn bird migration in environs of Zhitomir

Вид	Species	Строки міграції	Terms of migration	М	lim
<i>Ciconia ciconia</i>		ОС	20.08.1956.-10.09.1962		
<i>Anser sp.</i>		ПП	01.10.1885.-05.10.1889; 30.09.1951.-2.10.1959		
<i>Buteo lagopus</i>		ПР	12.12.1961.-03.11.1962.-03.12.1963.- 26.11.1964.-24.10.1965.-15.11.1966	18.11	24.10 - 12.12
<i>Grus grus</i>		ПП	05.08.1884.-23.08.1889.-29.08.1892.-19.09.1893	26.08	05.08 - 19.09
		ПП	12.09.1951.-12.09.1956.-09.09.1963.-03.09.1966.- 29.09.1967	13.09	03.09 - 29.09
		КП	08.10.1891; 25.10.1960		
<i>Vanellus vanellus</i>		ОС	24.08.1889.-18.09.1890		
<i>Scolopax rusticola</i>		ОС	18.10.1961.-30.09.1962		
<i>Caprimulgus europaeus</i>		ОС	10.09.1899		
<i>Apus apus</i>		ОС	04.08.1951.-03.08.1952.-04.08.1954.-04.08.1955.- 07.08.1956.-05.08.1959.-04.08.1960.-04.08.1961.- 09.08.1962.-08.08.1963	06.08	03.08 - 09.08
<i>Merops apiaster</i>		ОС	18.08.1954.-06.08.1955.-10.09.1956.-28.08.1961.- 11.08.1963	21.08	06.08 - 10.09
<i>Upupa epops</i>		ОС	20.08.1889.-13.09.1899		
<i>Hirundo rustica</i>		ОС	23.09.1884.-06.09.1885.-25.09.1886.-27.09.1887.- 27.09.1887.-23.09.1889.-24.09.1890.-19.09.1891.- 24.09.1892.-19.09.1893.-11.09.1894.-17.09.1899.- 12.09.1900.-14.09.1901.-14.09.1902	19.09	06.09 - 27.09
<i>Delichon urbica</i>		ОС	09.09.1891.-06.09.1892.-14.09.1901.-14.09.1902	11.09	06.09 - 14.09
<i>Motacilla alba</i>		ОС	23.09.1884.-29.09.1887.-28.09.1889.-01.10.1890.- 27.09.1891.-09.10.1892.-08.10.1898.-03.10.1901	01.10	23.09 - 09.10
<i>Oriolus oriolus</i>		ОС	18.08.1884.-01.09.1885.-19.08.1886.-18.08.1887.- 20.08.1889.-21.08.1890.-02.09.1893.-19.08.1894.- 25.08.1895.-08.08.1897.-02.09.1899.-28.08.1900.- 13.09.1901.-26.08.1902.-23.08.1903	25.08	08.08 - 13.09
<i>Bombycilla garrulus</i>		ПР	18.11.1887.-12.11.1889.-21.11.1893.-17.11.1894	17.11	12.11 - 21.11
		ПР	20.11.1952.-09.11.1954.-22.11.1955.-20.11.1956.- 28.10.1958.-08.11.1959.-03.11.1962.-04.11.1962.- 23.11.1966.-16.11.1967	14.11	28.10 - 23.11
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>		ПР	28.10.1889.-01.11.1897		
		ПР	02.11.1952.-10.11.1954.-19.11.1955.-12.11.1956.- 26.10.1958.-06.11.1959.-15.10.1961.-11.11.1962.- 28.10.1963.-01.11.1967	04.11	15.10 - 19.11
<i>Fringilla montifringilla</i>		ОС	19.10.1961		

Примітка: ОС - останнє спостереження last observation
Note: ПР - приліт arrival
ПП - початок прольоту start of migration
КП - кінець прольоту end of migration

колекцію, переважно орнітологічну. У 1937 р. був репресований за звинуваченням у кільцюванні птахів німецькими кільцями. Завдяки невпинним клопотам дружини Юлії Тимофіївни В.І. Бруховському вдалося вирватися з багаторічного ув'язнення. Помер у 1969 р.

Неодинакова відстеженість одних і тих же видів обома спостерігачами або невелика кількість спостережень не дають, на жаль, змоги провести змістовний аналіз. Тому ми лише на-

водимо зібрані Р.Й. Собкевичем і В.І. Бруховським дані, вирахувавши середні та крайні дати (табл.). Всі дати подані за новим стилем.

Україна (Ukraine),
262014, м. Житомир,
вул. Кафедральна, 14.
Музей природи.
В.К. Цицюра.